

Oponentní posudek na disertační práci

Disertant: Mgr. Ondřej Šmat

Školitel: doc. JUDr. Ondřej Frinta, Ph.D.

Studijní program: Teoretické právní vědy – Občanské právo

Oponent disertační práce: doc. JUDr. Jindřich Psutka, Ph.D.

Téma: *Sousedská práva a jejich ochrana v teorii a praxi v českém právu v kontextu vybraných evropských právních úprav*

I.

Téma práce, jeho vhodnost a náročnost

Disertační práce předložená k obhajobě Mgr. Ondřejem Šmatem je zaměřena v samotném základu na téma velmi tradiční. Problematika sousedských práv je totiž nepochybně dlouhodobě poměrně stabilní součástí úpravy občanského práva. Její základy mají přitom hluboké a současně též poměrně konzervativní historické kořeny (jak sám autor výstižně poznamenává hned v úvodu práce, když vysvětluje pozornost věnovanou v jeho výkladu historickým východiskům). Za této situace by se mohlo na první pohled zdát, že sepsání disertační práce zaměřené právě na problematiku sousedských práv může přinést jen omezené množství nového či objeveného. Takovýto závěr by však byl zjevně mylný. Stávající úprava občanského zákoníku totiž přinesla v porovnání s předchozím právním stavem značné rozšíření prostoru věnovaného sousedským právům. V mnoha směrech je přitom zřetelná inspirace úpravami historickými, na řadě míst přinesl zákonodárce vlastní, nová řešení. Mnohá z pravidel, které obsahuje stávající občanský zákoník, přitom stojí na normách s relativně neurčitou hypotézou a nechává tak značný prostor pro soudní uvážení a nepochybně též současně pro další specifikaci svého obsahu prostřednictvím judiciální i doktrinní interpretace. V okamžiku, kdy byla práce vytvářena, navíc již uběhlo téměř deset let od nabytí účinnosti občanského zákoníku, což dalo autorovi dostatečný prostor a hojné množství zdrojů pro vyhodnocení dosavadní aplikace a výkladu nové úpravy sousedských práv. Zároveň mu však byl stále ponechán dostatečný prostor pro samostatnou invenci, neb je zřejmé, že mnohé otázky zůstávají stále relevantně nezodpovězeny, mnoho jiných pak přinesla recentní aplikační praxe. Významným obohacujícím prvkem pojednání pak jistě může být i komparace jednak s předchozími právními úpravami platnými na našem území, jakož nepochybně též s řešeními v jiných zemích, na něž je disertační práce již dle svého názvu rovněž cíleně zaměřena (oba tyto směry srovnání ostatně autor v hojné míře v práci využívá). Je tedy možné konstatovat, že téma práce bylo zvoleno vhodně a je jistě plně disertabilní.

II.

Systematika práce

Rozvržení práce odpovídá obecnému zaměření tématu. Autorovi se daří již v *Úvodu* čtenáře na strukturu celého pojednání vhodně připravit a seznámit ho s jeho vnitřní logikou a jejím zdůvodněním. Systematika je přitom nastavena přehledně a má náležitě graduující podobu. Po vymezení cílů a použité metodologie věnuje autor první část své práce vývoji ochrany sousedských práv. Pozornost zde zaměřuje jednak na římské právo, které bylo nepochybně předobrazem mnoha dodnes zachovalých mechanismů ochrany sousedských práv, a dále pak na pojednání vztahující se k vývoji ochrany sousedských práv v českých zemích ve středověku. V daném směru se sluší disertanta zejména pochválit za nevynechání starší české úpravy, byť je samozřejmě otázkou, zda lze pojednání vztahující se kupříkladu ke Koldínovu soupisu městských práv stále ještě považovat za právo středověké. Navazující část druhá je již věnována novodobému vývoji úpravy sousedských práv na českém území. V dané kapitole se autor postupně zabývá všemi občanskými zákoníky platnými a účinnými na našem území a rovněž vládním návrhem obecného zákoníku z roku 1937. V rámci zde podaného výkladu se mu daří velmi přehledně čtenáře seznámit postupným vývojem problematiky sousedských práv a současně jasně doložit, že nejde o cosi neměnného, co by neprodělávalo v průběhu času výrazných změn vázaných mnohdy na širší změny politického systému. Jakkoliv se může zdát, že rozsah pozornosti, kterou autor věnuje historickému uvedení do problematiky je poměrně značná (obě kapitoly tvoří dohromady zhruba pětinu práce), je současně zřejmé, že jde s ohledem na téma o logické entré, bez něhož by nebyl následující výklad budován na dostatečně pevných základech. Třetí kapitola je pak již zaměřena na aktuální právní úpravu podle stávajícího občanského zákoníku. Pojednání v této části je do značné míry vstupní. Detailní rozbor jednotlivých instrumentů ochrany sousedských práv je pak vymezen až v části čtvrté. V daném směru se může zdát snad jen poněkud zavádějící název části třetí (*Současný stav zpracované problematiky*), když pochopitelně o současném stavu zpracovávané problematiky pojednává i celá část čtvrtá. Právě ta přitom tvoří středobod celé práce, když svým rozsahem zabírá více než sto stran. Autor se zde věnuje postupně jednotlivým atributům úpravy sousedských práv ve stávajícím občanském zákoníku, a to počínaje imisemi, přes úpravu určování přípustné vzdálenosti výsadby od hranice pozemku až po mezní právo či institut nezbytné cesty. Pochválit je třeba, že náležitou logiku má i hlubší rozdělení textu do podkapitol několika úrovní. Celý výklad je, pomineme-li shrnující závěr, zakončen částí pátou zaměřenou na komparaci s vybranými zahraničními právními úpravami. Akcentována je zde úprava rakouská, francouzská a právní úprava ve Velké Británii.

Lze tedy konstatovat, že se autorovi podařilo jeho práci strukturovat velmi přehledně a s náležitou vnitřní logikou. Ve svém výkladu nevynechává nic podstatného, co by s problematikou sousedských práv souviselo. Jakkoliv je zřejmé, že odpovědím na některé otázky je věnována intenzivnější pozornost než otázkám jiným, v souhrnu je výklad podán vyváženým způsobem. Náležitě je akcentována i komparační partie zabírající téměř čtvrtinu práce.

III.

Odborná úroveň práce, obsahové připomínky

Kladné hodnocení zaslouží práce po obsahové a věcné stránce. Výklad je podáván velmi pečlivým způsobem. Je zřejmé, že se disertant snaží zvolené téma ve zcela převážné části vyčerpat. Mnohé pasáže jsou proto velmi detailní a jasně naznačují, že se autorovi podařilo v rámci jeho bádání proniknout k samotným základům problematiky. Akcentuje přitom mnohdy otázky dosud naukou víceméně opomíjené či traktované jen ve velmi stručné podobě. Příkladem takového pojednání může být kupříkladu výklad vztahující se k rozlišení přímých a nepřímých imisí. Jiný místem, kde je podán erudovaný a současně také kritický pohled na stávající úpravu, je například vymezení žaloby na určení hranice pozemku dle § 1028 OZ. Autor správně vystihuje určitou nekoncepčnost stávající úpravy, kdy je možné podat určovací žalobu jednak v obecném smyslu (tedy s případnými deklaratorními účinky rozhodnutí) a současně též určovací žalobu právě dle zmíněného ustanovení, která může mít účinky konstitutivní (tedy vlastnické právo de facto založit). Správně též podotýká, že tato speciální úprava zařazená do občanského zákoníku s ohledem na inspiraci dřívějšími právními úpravami, je jen velmi omezeně aplikovatelná. V dané souvislosti by bylo zajímavé, pokud by autor v rámci své obhajoby zaměřil svou pozornost na vztah určení hranice pozemků podle § 1028 OZ a právní úpravy vydržení. Je totiž patrné, že jak vydržení, tak právě žaloba na určení hranice pozemku stojí v základu na kritériu držby. V obou případech je však vyžadována držba typově odlišná. V případě vydržení, ať již jde o vydržení řádné či mimořádné, není počítáno s požadavkem pokojné držby. Nutně se tedy vkrádá otázka, zda lze konstitutivním rozhodnutím o určení hranice pozemku založit vlastnické právo i v případě, že nebudou splněny podmínky pro řádné, respektive ve většině případů patrně mimořádné, vydržení. Zaujme ale kupříkladu i výklad podaný k oprávněnému vstupu na sousední pozemek dle § 1021 a 1022 OZ. V rámci obhajoby by bylo zajímavé zjistit autorův názor na to, zda lze považovat právo vstupu na sousední pozemek dle daných ustanovení za tzv. zákonné věcné břemeno, jak bylo mnohdy dovozováno za účinnosti předchozí právní úpravy.

Pozitivně lze rovněž hodnotit shrnování průběžných závěrů na konci jednotlivých kapitol. Autor čtenáři postupně sděluje zásadní závěry, ke kterým při výkladu daných úzce zaměřených témat dospěl a současně obvykle též předestírá dílčí úvahy de lege ferenda. Tímto přístupem se mu daří nejen postupně budovat celý komplex vlastních myšlenek vztahujících se k dané problematice, ale současně již dopředu předeslat závěry své práce. V závěru práce učiněné shrnutí úvah de lege ferenda stojící na těchto průběžných rezultátech je možné považovat za podnětné a minimálně způsobilé pro otevření další odborné diskuze. Přínosná je i komparativní partie, byť je pochopitelně otázkou, zda prvky komparace s vybranými zeměmi nezařadit průběžně již do samotného výkladu vztahujícího se k jednotlivým složkám ochrany sousedských práva v českém právu.

Doposud uvedené jasně pozitivní hodnocení jistě neznamena, že by bylo třeba vždy se všemi v práci učiněnými tvrzeními plně souznít. Tak kupř. na s. 54 uvádí, že *některá odborná literatura také uvádí možnost uložení aktivní povinnosti ve výjimečných případech nepřiměřeného rušení, a to dle § 2903 OZ. Takovouto možnost zákon zjevně připouští a je patrné, že by taková žaloba mohla najít využití i v rámci ochrany sousedských práv, nicméně je otázkou, zda se ještě jedná o žalobu negatorní, nebo jde o specifickou žalobu na ochranu vlastnického či jiného práva.* Pochybnost vyjádřená disertantem se zdá být poněkud zbytečná.

Jeví se být zřejmým, že ustanovení § 2903 OZ nepochybně může sloužit velmi dobře k ochraně postavení souseda (za splnění všech zákonných podmínek), současně je patrné, že soudu je zde výslovně dána možnost uložit vhodné a přiměřené opatření k odvrácení hrozící újmy. Nejde tedy v základu o negatorní žalobu, neb na jejím základě je jistě možné uložit potenciálnímu škůdci i povinnost k aktivitě. Příkladem jiného pojednání patrně hodného bližší diskuze je v práci rozebíraná možnost použití posesorní ochrany držby na ochranu proti imisím (s. 60). Autor uvádí, že ve starší i novější odborné literatuře a právní praxi byla a je tato otázka diskutována. Dle jeho závěru však tyto závěry pomíjejí, že *oba instituty jednak slouží k odlišnému účelu, jednak ustanovení týkající se ochrany vůči imisím lze mít vůči ochraně posesorní za lex specialis*. Dané tvrzení doplňuje úvahou, že pro užití posesorní žaloby proti imisím není žádný důvod, když *zákon jednoznačně uvádí, jakým způsobem má být v takových případech postupováno (imisní negatorní žaloba)*, v závěru pak konstatuje, že *případné připuštění aplikace posesorní žaloby vůči imisím by mohlo být až obcházením zákona, když by bylo tímto způsobem rozhodováno o imisích skrze volnější nároky na dokazování s touto žalobou spojenými, když zároveň případné rychlé zamezení škodlivým následkům by bylo dosažitelné prostřednictvím návrhu na vydání předběžného opatření*. Jde nepochybně o zajímavou myšlenku. Je však otázkou, zda dostatečně reflektuje základní smysl žalob na ochranu rušené držby. Jejich cílem je totiž zjevně právě zejména zjednodušení celého procesu ochrany držitele (a tedy i vlastníka), a to právě (mimo jiné) i za užití pravidel omezující potřebu složitějšího dokazování s tím, že není jistě vyloučena následná ochrana v nalézacím řízení. Daná tvrzení by tedy bylo patrně dobré podepřít vymezením toho, co činí rušení prostřednictvím imisí natolik odlišným od jiných rušení držby vlastnického práva. Jen zcela výjimečně zarazí v textu tvrzení vyloženě chybná (byť i tak jde zjevně spíše o důsledek přehlédnutí autora než o neznalost). Výjimečný příklad takového vyjádření je možné nalézt na s. 87 v rámci výkladu vztahujícího se k § 1014 OZ. Autor zde zmiňuje jednak *odpovědnost objektivní s možností vyvinění* (§ 2933 a 2937 OZ), jakož i *absolutní objektivní odpovědnosti, tedy bez možnosti vyvinění* – je přitom zřejmé, že objektivní odpovědnost je bez ohledu na zavinění a z povinnosti k náhradě se tak nelze nikdy vyvinut, ale toliko (někdy) zprostit liberací.

Z pohledu čtenáře je také škoda, že autor sám cíleně některá témata při svém výkladu upozaduje, popřípadě je zmiňuje pouze v základních obrysech. Příkladem takové více méně opomíjené problematiky mohou být imise plynoucí z pozemních komunikací (s. 63). Autor správně naznačuje složitost a náročnost tohoto tématu a uvádí, že by mohl být námětem pro zpracování v podobně samostatné disertační práci. Těmto jeho úvahám je možné nepochybně přisvědčit, nicméně se přesto čtenář může cítit vynecháním takto tradičního a zajímavého tématu poněkud ochuzen.

IV.

Formální a jazyková úroveň práce; práce se zdroji

Velmi dobrá je i úroveň formální. V práci je možné nalézt jen velmi omezené množství prohrěšků proti pravidlům pravopisu či interpunkce. Autor se vyjadřuje velmi kultivovaným přehledným a čtenářsky přístupným stylem. Jen se zcela dílčími nepatrnými výjimkami je rutinním způsobem užívána přiléhavá právní terminologie.

Bez jakýchkoliv výraznějších výhrad je třeba hodnotit i práci s odbornými zdroji. Disertant doplnil svůj text velmi obsáhlým poznámkovým aparátem, který využívá nejen k citaci užitých odborných zdrojů, ale též k doplňování textu dalšími postřehy a přidruženými poznámkami. Pro zpracování své práce shromáždil více než reprezentativní rejstřík odborných zdrojů, a to jak tuzemských tak zahraničních. V hojné míře je též užívána dostupná judikatura. Pochválit je třeba zejména výraznou akcentaci zcela aktuálních judikatorních závěrů vztahujících se již k soudobé právní úpravě v občanském zákoníku. Citováno je plně v intencích stávající citační normy.

V.

Závěrem

Závěrem tedy nezbývá než konstatovat, že se autorovi podařilo odevzdat práci, která splňuje obecné požadavky kladené na závěrečnou práci v doktorském studijním programu. Disertant své téma v podstatě vyčerpává. Jasně prokazuje hlubokou a velmi dobrou orientaci v problematice věcných práv. Nepochybně pak také ve svém výkladu dokládá, že je schopen samostatné badatelské činnosti. Mnohé učiněné závěry lze označit za velmi podnětné, některé za originální. Řada z kritických postřehů může být velmi dobrým námětem pro případné další odborné diskuze. S ohledem na výše podané celkově pozitivní hodnocení je tak možné konstatovat, že autor ve své disertační práci

prokázal schopnost samostatné tvůrčí práce v oboru občanského práva a disertační práci je tak možné doporučit k obhajobě.

V Plzni dne 27. května 2024

doc. JUDr. Jindřich Psutka, Ph.D.